

Fâtiĥ'in Yetişmesi Üzerine Bazı Değerlendirmeler*

NEĞİMİ YAZICI
PROF. DR., ANKARA Ü. İLÂĤİYAT FAKÜLTESİ
e-posta: nesimiyazici@mynet.com

abstract

Historians give the name of the seventh Ottoman supreme ruler as Fatih Sultan Mehmed naturally putting in front of his name the title of Sultan and that of the Conquer since he conquered Istanbul. It is obvious that the conquest of Istanbul occupies a significant place among his so many other successes. In the paper I presented during the 553th. anniversary of the grant conquest I aimed at giving certain outlines from his life of training and education that made him the Conquer. I wish, therefore, to call attention of my audience and, in the case that the paper is published, of my readers to the reality that any important work cannot be achieved accidentally and that the vast efforts and exertions exist behind the great accomplishments.

key words

Fatih Sultan Mehmed, II Murad, Prince, Istanbul, Byzantium, Ottoman State

"İlâ-yı kelimetullah ve ihyâ-yı minnet-i Rasulullah etmeye makkûrumu sarfeyliyem, tâ dünyada mûcib-i zikr-i cemîl ve ukbâda bâis-i ecr-i cezîl vakî ola ... Belimdeki kılıç, cihâd-ı fî-sebîlillah için kuşanmıştır. Eğer vazifemi ifa edemeyecek olursam ne yüzle huzûr-ı Hakk'a çıkarım".

Fâtiĥ Sultan Mehmed

Günümüzden 553 sene önce, Doğu Roma'nın 1125 yıllık başkentini fethederek ebedî Türk yurdu haline getiren, Avrupalılara göre bu başarısıyla bir çağı kapatıp yeni bir çağı açan, İslâm dünyası açısından ise, bir Müslüman

* Bu metin Gönen Belediyesi tarafından (28 Mayıs 2006) düzenlenen *Fâtiĥ ve Fetih Olayı* başlıklı panele tebliğ olarak sunulmuştur.

için kazançların en büyük ve en anlamlılarından biri olan Hz. Peygamber'in övgüsüne ulaşan Fâtih Sultan Mehmed, İstanbul haricinde de, pek az sayıda cihangîre nasip olacak büyüklükte askerî muvaffakiyetlerin sahibidir. Nitekim onun otuz yıllık saltanatı süresince Osmanlı hükümranlılığına kattığı çeşitli büyüklükteki devletlerin sayısı; on ikisi Hıristiyan, beşi de Müslüman olmak üzere on yediye ulaşmaktadır. Bununla birlikte Fâtih, yalnızca fetihleriyle değil, bunlar kadar önemli diğer başarılarıyla da anılmaya lâyıktır. Onun dönemi, ilmî ve kültürel açıdan elde edilen gelişmeler, farklı unsurların büyük bir hoşgörü çerçevesinde bir arada yaşatılabilmiş olması, oluşturulan ve geliştirilen devlet sistemi, vücuda getirilen kalıcı müesseseler ve daha birçok sebepler dolayısıyla farklı ve övgüye değerlidir. Bütün bunlar ve diğer nedenler dolayısıyla da Fâtih Sultan Mehmed, Osmanlı Devleti'nin 600 seneyi geçen ömrü boyunca tanıdığı en önemli yöneticilerinden biri olma vasfını, hakkıyla kazanmış bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Fâtih Sultan Mehmed'le ilgili, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından, dar veya geniş kapsamlı çok sayıda çalışma yapılmış, makaleler, kitaplar hazırlanarak neşredilmiştir. Büyük fethin yeni bir yıldönümünü kutlamak amacıyla düzenlenen bu toplantı dolayısıyla biz de sizlere, en özlü biçimiyle de olsa, onun hayatının Osmanlı tahtına nihaî geçişi önce-sindeki devresini, yani çocukluk ve gençlik dönemini ve bu sıradaki yetişmesini anlatmaya çalışacağız. Bununla birlikte Fâtih çapındaki büyük şahsiyetlerin yetişmelerinin, belirli bir zaman dilimiyle sınırlandırılmayacağı da açıktır. Bilindiği gibi eğitim öğretim akıp giden bir süreçtir ve hayat boyunca devam eder, kişiler de bu süreçte her gün yeni bir şeyler öğrenir, kendilerini geliştirirler. Bilgiye susamış bir şahsiyet olarak Fatih de ömrü boyunca durup dinlenmeksizin öğrenmeye devam etmiştir. Bu bakımdan konuşmamız sırasında yeri geldiğinde, onun ileri yaşlardaki öğrenme ve kendini geliştirme çabalarına da değinmemiz gerekecektir. Bütün bunlara rağmen bu konuşma metninin, orijinal ve akademik olma yönünde fazla bir iddia taşımamakta olduğu da izahtan varestedir. İstanbul'u ebedî Müslüman Türk yurdu yapan Fâtih'in, daha iyi tanıtılması yolunda, dinleyicilerine bir ufuk turu yapma imkânı sağlayabilirse, görevini yerine getirmiş olacaktır.

Türk-İslâm Tarihi'nin en önde gelen şahsiyetlerinden biri olan Fâtih, 30 Mart 1432 Pazar günü, güneşin doğuş saatlerinde Edirne Saray-ı Hümayûnu'nda dünyaya gelmiştir. Babası II. Murad (1421-1451), annesi ise halen Bursa Muradiye Camii'nin doğu tarafındaki türbesinde yatmakta bulunan Hümâ Hatun'dur. Tarih kaynaklarından, her anne gibi oğlunun yetişmesine özen göstermiş olduğunu düşündüğümüz Hümâ Hatun'un, ona bu yol-

da ne gibi katkılarda bulunduğunu açıklıkla öğrenememekteyiz. Bununla birlikte babasının, hocalarının ve yakın çevresinin gayret ve çabalarıyla ilgili, oldukça da detaya sahip bulunmaktayız ki, şimdi sırasıyla bu konularda bilgi vermemiz yerinde olacaktır. Bilindiği gibi büyük şahsiyetler, kökleri kadar ve çevreleriyle de birlikte değerlendirilmek durumundadırlar. Nasıl ki her âbidenin istinat edeceği bir kâideye ihtiyacı olacaksa, binaların sağlamlığı özellikle temellerine verilen önemle ölçülürse, büyük şahsiyetler de mazileriyle muhitlerinden oluşmuş bir platforma oturtularak değerlendirilmek durumundadırlar. şüphesiz sahip olmadıkları nitelikleri onlara çevrelerinin vermesi düşünülemez. Bununla birlikte kendilerini muhitlerinden soyutlanmış biçimde düşünmenin isabetli olamayacağı da açıktır. Bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde Fâtih'e çevresi ve daha net biçimde ifade etmek gerekirse, çocukluk ve gençliğindeki kadar, bizim burada ancak bazılarının isimlerini anmakla yetineceğimiz, onun bir ömür boyu kendilerinden faydalanmaya devam ettiği hocalarının çok şeyler kazandırmış olduklarını vurgulamamız yerinde olacaktır. Fakat kazanç asla tek taraflı değildir. Eğitim öğretimin karşılıklı bir etkileşim ilişkisi oluşturmasından hareketle, Fâtih'in hocalarının da ondan çok şeyler öğrendiklerini, böylelikle Fâtih'le birlikte onun muhiti ve devrinin de pek önemli bir yükseklik kazanmış olduğunu ifade etmemiz yerinde olacaktır. Bununla birlikte hiç şüphe yok ki Fâtih'in çevresiyle, çocukluktan gençliğe akıp giden devresi ve nihayet kendisini Osmanlı tahtına ulaştıran süreç söz konusu edildiğinde, babasının ilk sırada hatırlanmasının gerekeceği de açıktır.

Fâtih'in yetişmesinde çok büyük bir paya sahip olan, onun şahsiyetinin oluşmasında önemli etkisi bulunan babası II. Murad, ince ruhlu, hassas, güler yüzlü, çok âdil, merhametli, sözüne sâdik, cesur, azim ve tedbir sahibi, dindar, aynı zamanda da ilme ve âlimlere, ediplere değer veren, musikî ve edebiyata düşkün, bizzat kendisi de şâir bir padişahtı. Haftada iki gün âlim ve şâirleri divanında toplayıp çeşitli konuların tartışılmasını, yeni tamamlanan edebî çalışmalarının tanıtılmasını sağladı. "*Ehl-i kemâlin cevheri ancak îtibar ile parlayıp açılır*" cümlesi ona aittir ki, bu düştûrun gereğini yerine getirmiş olmasının, yani ilim ve edebiyat adamlarını maddeten ve manen desteklemesinin neticesinde de kendisi, *Ebu'l-Hayr* lâkabını kullanmaya hak kazanmıştır. Nitekim o, *Dânişmendnâme*'yi Molla Ârif Ali'ye tekrar yazdırmış olması yanında, Yazıcıoğlu Ali Efendi *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'u, Mercimek Ahmed *Kâbusnâme*'yi, Yazıcıoğlu Mehmed Efendi *Muhammediye*'yi onun zamanında telif etmiştir ki, bunlar onun döneminde ve bir şekilde kendisinin katkısıyla ortaya çıkan eserlerin ancak dikkat çekici birkaç örneğini oluşturabilirler (Bkz. İsmal Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 538-542).

II. Murad tasavvufî yöne kuvvetli bir meyil duymaktaydı. Buharalı âlim ve mutasavvıf *Emîr Sultan* (Şemseddin Muhammed)'la olan yakınlığında ve *Hacı Bayram Veli* ile temaslarında da bu yön ağır basmış olmalıdır. “*Bunca demdir ibâdullah için çalışıp, İslâm'ı fitnelerden pâk ve düşmanın hayatın çâk edip (yırtaarak, parçalayarak) din ü devlet uğruna makdûru (gücü, kuvveti) sarf eyledik. Bir müddet dahi hükümetten el çekip kûşe-i inzivâda pür-huzûr ve âsûde-hâl olmak hatırdan geçer*” diyerek, tahtı iki defa kendi isteğiyle oğluna bırakmış olması da, Tasavvuf'a olan meylinin bir kanıtıdır. “*Halkın işleri için Hâlık'ın zikrinden uzak olmak akıl erbâbı indinde makbul değildir*” sözü de, onun ruh halini anlamamız açısından dikkat çekicidir.

İlk dönem Osmanlı tarihçisi Âşıkpaşazâde, Sultan Murad'ın karakter yapısını ortaya koyan, özetle vereceğimiz, şu hadiseyi nakletmektedir: O birçok imaretler yaptırmıştı, her sene 3500 filoriyi mukaddes saydığı beldelerdeki Müslümanlara dağıtılması için Kudüs, Medine ve Mekke'ye gönderir, bin filoriyi de bulunduğu şehirdeki seyyitlere bizzat eliyle dağıtırdı. Macaristan'da Balıkhisarı denen yerde bulunan çok sayıdaki köyü Mekke fakirlerine vakfetmişti. Fazlullah Paşa'nın vezirliği sırasında mukaddes beldelere gönderilecek paranın zamanı gelmişse de hazinede para bulunmamaktaydı. Halil Paşa'dan ödünç aldılar. Padişah'ın hassasiyetine bakın ki, “*Halil! Sakın rüşvet filorisin verme*” demekte, buna karşılık Halil Paşa da; “*Devletlû Sultanum! Atamdan miras kalan filoridir*” cevabını vermektedir. Onunla ilgili değerlendirmelerimize merhum Tıp Tarihçisi ve büyük kültür adamı Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in, sahip olduğu bütün şahsî varlığını hayır yoluna harcamış olduğunu belirttiikten sonra ilave ettiği şu sözleriyle son verelim; “*Vasiyetnâmesinden öğreniyoruz ki doksan beş akçeye aldığı yanı delikli bir miskalden ziyade yâkut yüzüğü var. Helâl malumdur, ben ölünce satıp tükeninceye kadar kabrim üzerinde Kur'ân okuyanlara verilecek, diyor. Demek ki sahip ola ola bir yüzüğe mâlik olabilmiş. Dünya malına râğbeti yok. Nesi olduysa hepsini milletine bırakmış, hâlâ da milletin*”. (Bu vasiyetnâme İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sultan II. Murad'ın Vasiyetnamesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. IV (Ankara 1958), s. 1-17+6 Sayfa Arapça Metin olarak yayınlanmış bulunmaktadır).

İşte bu niteliklere sahip bulunan II. Murad'ın oğluna yaptığı nasihatler, bizim için gerçekten bir şanstır ki, kitap haline getirilmiş bulunmaktadır. *Nasihatü Sultan Murad (Fatih Sultan Mehmede Nasihatler Sultan Murat Han)* adını taşıyan bu kitapta, daha küçük yaşta bir şehzade iken Fâtih Sultan Mehmed'e babasının, onun anlayabileceği bir dille verdiği ahlakî ve sosyal içerikli öğütlere yer verilmektedir. Bu öğütler Venedik Elçisi olarak II. Murad'a gelen Andrea Coscolo isimli birisi tarafından derlenerek kaleme alınmış, daha sonra Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) dönemin-

de, ilkinin torunu olan Venedik Elçisi Mario de Cavallo tarafından 1559'da Tercüman Murad Bey'e tercüme ettirilerek Padişah'a sunulmuştur. Eserde II. Murad'ın çocuk ve gençlerle ilgili değerlendirmeleri dikkat çekicidir. Çocuklar için şunları söyler;

"Bu çağ, beşikten dokuz yaşına kadar olan suçsuz, günahsız, zarar ve zi-yansız ve hepsinin masum olduğu gamsız ve kedersiz bir dönemdir. Bu çağda-kilerin bütün düşünce ve anlayışları, oyun oynamanın pek ötesine geçemez. Her ne kadar yorulup güçlük çekerlerse, bu bile gülüp oynayarak olur... Kü-çük bir oyuncakla hemen avunmayı bilirler". Gençlere gelince II. Murad şu değerlendirmeyi yapar;

"Bu çağ, dokuz yaşından on beş yaşına, yani ergenlik çağına kadar uzanan dönemdir... Bu çağdakiler son derece cömerttirler... Doğru veya yalan ne duysalar hemen inanırlar. Bu yüzden, dünyada dönüp duran hile ve dolaplar-dan haberleri yoktur. Daha doğrusu dünyadan habersizdirler. Felek henüz bunlara bir oyun oynamamıştır. Yalan ve dolanları da yoktur... Tecrübe diye bir şeyleri ise hiç mi hiç yoktur... Mesela hiçbir şey düşünmeden, zararlı veya faydalı olduğuna karar vermeden, ansızın bir işe girişiverirler... Bence bir kimsenin, büyüklerinden güzel nasihatler dinleyip, bir işe üzerinde başkaları-nın, genellikle büyüklerinin, düşünce ve anlayışlarına danışması, kendisi için, iyi gösteren bir gözlük yardımıyla bakmasından çok daha faydalıdır".

Kitapta Fâtiħ, babası II. Murad'a öncelikle yaşlılıkla ilgili sorular sorar ve gerçekten kıymetini hâlâ koruyan cevaplar alır. Bu arada Padişah, akıl ve tecrübenin önemini, özellikle ülkenin yönetimi sırasında onları dik-katle ve özenle kullanmanın gerekliliğini sıklıkla vurgular. Sözleri arasın-da dikkat çekici bir hikâyeye yer verir. Evrenosoğlu'ndan nakledilen bu hikâyeye göre, günün birinde rüzgâr kendinin çok güçlü olduğu düşünce-sine kapılarak güneşe; *"Ben senden daha kuvvetliyim, sen de kim oluyor-sun?"* şeklinde çıkışır. Güneş önceleri onun bu iddialı konuşmalarına pek önem vermezse de, durmadan tekrar etmesi üzerine, o da karşılık ver-mek gereğini duyar. Nihayet ince ve hafif bir elbiseyle yürüyen bir genci görürler ve; *"Hangisi adamın sırtındaki elbiseyi çıkarmayı başarırsa, güçlü-nün o olduğunun ortaya çıkacağı"* konusunda anlaşırlar. Rüzgâr bunun kendisi için çok kolay olduğunu düşünür. Ne de olsa şiddetle estiğinde; önünde ne büyük gemiler, ne yüksek binalar, ne de kökleri derinlere ula-şan ağaçlar dayanabilmektedir. Yarış, rüzgârın kuvvetlice esmesiyle baş-lar. Fakat ilk denemede istenilen netice elde edilemez. Çünkü zavallı adam rüzgârın artan şiddetiyle orantılı olarak elbisesine daha da sıkı sarılmak-tadır. Rüzgâr şiddetini artırır, fırtına olur, hortum olur ve fakat yolcuyu yerden yere vurdursa da sırtından elbisesini çıkarmayı başaramaz. şimdi

güneş rüzgârla alay etmektedir. Çünkü o bütün gücünü harcadığı ve zavallı adama büyük zararlar verdiği halde isteğine ulaşamamış, yolcunun elbisesini çıkartamamıştır.

Rüzgâr ise, kendisinin beceremediğini güneşin hiçbir şekilde yapamayacağını düşünmekte ve başarısızlığına rağmen hâlâ gereksiz konuşmalarına devam etmektedir. Sıra güneşe geldiğinde, o gücüyle birlikte aklını da kullanır ve öncelikle rüzgârın yerden yere vurduğu adama ışınlarını göndermeye başlar. Böylece ısınan ve bu durumdan memnun olan adam, yoluna koyularak yürümeye başlar. Fakat ilerleyen zamanla önce sıcaklar, sonra aşırı sıcaktan bunalarak üzerindeki bütün elbiseleri çıkarır ve nihayet belki de bir gölgeye sığınır.

Hikâyeyi anlatan II. Murad oğluna döner ve şunları söyler;

“Ey oğul! Herhangi bir şeyin, devamlı olarak kaba kuvvet, kılıç, kahramanlık ve ezici güç zoruyla meydana gelmesiyle, akıl, tedbir, sabır, ileri görüşlülük, imtihan ve yorucu tecrübeler sonucu, dilediğimiz şekilde meydana gelmesi arasında büyük farklılıklar vardır. Birinci yol, her zaman geçerli olmadığı gibi, sakıncaları da çoktur” der ve ekler;

“Bir adam, bir bahçe dolusu yemişi yiyebilmek için bir bahçeye girse, henüz olmamış ham meyveleri koparıp ağzına atsa, yemek istediği meyve değil, belki de zehirdir. Fakat olgunlaşmasını bekleyip ondan sonra koparıp yese, yediklerine ancak o zaman yemiş denebilir”. Fâtih anlaması gerekeni anlamıştır. Babasının sözlerinden çıkardığı öğüdü şöylece tekrar eder;

“Memleketin genel idaresinde, yani halkın iyi yönetiminde, halkı idareye karşı itaat ettirmekte, akıl, ileri görüşlülük ve sağlam kanunların sağladığı kolaylığın, silah gücünden ve kaba kuvvetten daha iyi, daha faydalı olduğunı söylemiş bulunuyorsunuz”. Fakat Fâtih yine de yeterince iknâ olmamış olmalı ki, babasının söylediklerinin doğruluğunu kabul etmekle birlikte, şimdiki devirde halkın eskisi gibi olmadığı, bu nedenle de ancak kılıç gücüne dayanmak gerekeceğini iddia eder. Ayrıca düşmanların kılıçtan başka bir güçle yola getirilemeyeceğini de ekler. Ona göre eski çağların en büyükleri arasında yer alan *İskender* ve *Nûşîrevân* da âdil ve doğru padişahlar olmakla birlikte, akıl ve kanun kuvvetinden çok kılıcı kullanmış ve geniş ülkeleri ancak silah gücüyle fethetmişlerdir. İnatçı ve dik başlı bir at, binlercesi söylense de güzel sözden ne anlar, ona söz yerine mahmuz vurmak daha çok etki yapacaktır. Sultan II. Murad oğluna şu karşılıkları verir;

“Ben, sana kılıcın faydasızlığından ve gereksizliğinden bahsetmiş değilim ki! (Ama onu yerinde ve gerektiğinde kullanmak lazımdır.) Kılıcı kullanıp, onun yardımıyla ülkeler fethetmek için yine akıl ve fikre danışmak,

herhalde, onun yardımını da almak gerekir. Ancak bu şekilde olursa, yapılan işler sağlama bağlanmış olurlar. Çünkü çokları, sadece birini, mesela kılıcı ve tek başına kuvveti kullanarak savaşa girmişler, tabii sonunda bozguna uğramışlardır.

Senin, isimlerini anmış olduğun padişahlara gelince; onların da adı ge-
çen işleri kılıç yardımıyla yaptıklarını, ama hemen yanı başında da, düşün-
ce, ileri görüşlülük ve ön tedbirlerden ayrılmadıklarını görüyoruz. Kılıç, tek
başına, onların da işlerine yaramamıştır. Onların o yarınları kalarak her
fırsatta anılan büyük işleri, görünüşte, kılıcın gölgesinde olmuşsa da, ger-
çek anlamda akıl, mantık ve sevgi güçleriyle gerçekleşmiştir.

İran Padişahının yüz bin askerine karşılık, İskender onu kırk bin askerle,
hem de kendi toprakları olan İran'da bozguna uğratmıştır... Eğer İskender
aklını kullanmasaydı, bu sonuca ulaşabilmesine imkân var mıydı?

*Bütün bunlar gösteriyor ki, aklın gücü kılıçtan daima üstündür... Güçlü
ve kuvvetli olmak iyidir, fakat kuvvet aklın emrine verilmelidir... Padişahlığın
taşıdığı anlam, biraz da, bunların her ikisini de yerli yerinde kullanabilmekle
gerçekleşir".* Padişah II. Murad, bu arada dedesi Yıldırım Bayezid'in Timur
karşısında, Ankara yakınında Çubuk ovasında 28 Temmuz 1402'de uğradı-
ęı yenilgiyi hatırlatır ve; *"Dedem Sultan Yıldırım Bayezid sadece kılıcına gü-
venmeyip, tedbirini de onunla birlikte alıp, birazcık aklını da kullanabilmiş
olsaydı"* demekten kendini alıkoyamaz.

II. Murad oğluna tecrübelerini ve tavsiyelerini aktarırken, büyük çapta
kendisini anlatmaktadır. Zaten kişinin tecrübeleri, onun hayatının doğru-
dan doğruya ve açık bir muhasebesinden başka nedir ki?!

"Ben, Yüce Allah'ıma karşı yaptığım ibadetleri en samimi duygularıyla,
can u gönülden yaparım. Onun, dürüst inancıyla, benim her çeşit faydalı
ihtiyaçlarımı zamanında karşılayacağını kat'i olarak biliyor ve inanıyorum".

*"Ben, bu çile ve ıstıraplar dünyasında çektiklerimin karşılıklarının, Allah
tarafından, gelecek, başka bir dünyada verileceğine inanıyor ve O'na her an
yalvarıyorum".*

II. Murad yaşlı ve tecrübeli kişilerin durumunu ise şu güzel benzetmeye-
le açıklıyor; *"İhtiyarlar, bir gemide oturmuş, hiçbir iş yapmaz gibi görünen
bir dümenciye benzerler. Çünkü, geminin diğer mürettebatı bir aşağı, bir yu-
karı devamlı çalışma halindedirler. Kimileri yelken toplar, kimi su çeker, kimi
ipleri bağlar, kimi de serene çıkar, fakat dümenci olduğu yerde durur. Onu
görenler, hiçbir iş yapmadığını sanırlar. Halbuki geminin bütün sorumluluğu
onun üzerindedir. Dümenci, gemiyi gereği gibi iyi yönetemezse, gemi devrilir
veya karaya oturur; o zaman da gemi içindeki diğer bütün çalışmaların hiçbir
anlamı kalmaz".*

“Ey oğul! Bir an bile olsa, sakın adaleti elinden bırakma. Çünkü Yüce Allah âdildir. Bir bakıma, sen O'nun yeryüzündeki temsilcisisin... O, sana kendi arzusuyla bazı üstünlükler vermiş ve kullarının başına geçirmiştir”.

II. Murad'ın tavsiyeleri ve dolayısıyla kitap şu sözlerle biter; *“Padişahlar, elinde terazi tutmuş bir kimseye benzerler. Sen padişah olunca teraziyi doğru tutmanı isterim. O zaman Yüce Allah da, senin iyiliğini arzular”.*

Acaba Fâtih bu öğütleri ne kadar tutabilmiştir?! Bunun muhasebesinin epeyce uzun tutacağı açıktır ve fakat bir ön değerlendirme olmak üzere, çok sayıda ülkeler ve beldeler fethetmiş olan büyük hakanın *Vakfiyesi*'ndeki *“Hüner bir şehir bünyâd etmektir. Reâyâ kalbin âbâd etmektir”* cümlesiyle, devletinin ileri gelenlerine söylediği; *“Dünya devleti müebbet olmaz ve cihân-ı fânide kimesne bâki ve müebbed kalmaz”* sözünü hatırlamamız yerinde olacaktır. Nitekim büyük Padişah, İstanbul fethi öncesinde de giriştiği işi ve hedefini şöylece açıklamıştı; *“İlâ-yı kelimetullah ve ihyâ-yı minnet-i Rasullullah etmeye makdûrumu sarf eyliyem, tâ dünyada mûcib-i zikr-i cemîl ve ukbâda bâis-i ecr-i cezîl vakî ola”.*

Fâtih'in yetişmesinde babasının etki ve katkısının pek mühim bir yer tutmakta olduğu şüphesiz de, çocukluğundan itibaren yanında ve çevresinde bulunan lalalarıyla hocalarının da, hiçbir şekilde unutulmamaları gerekeceği açıktır. Hattâ onun öğrenme süreci ve hocalarla ilişkisi söz konusu edildiğinde, yalnızca çocukluk ve gençlik devresini içeren bir zaman sınırlaması yapmaktan, özellikle kaçınılması gerekecektir. Çünkü Fâtih'in bütün ömrü, bilmediklerini öğrenmeye çalışmakla, bunun için de her fırsatı değerlendirme çabalarıyla geçmiştir. Bu sırada bilgi kaynağı hocalarının Müslüman olup olmamaları ise, onun için hiç de önem taşımamıştır.

Bilindiği gibi Fâtih Mart 1432'de Edirne'de doğmuş, on iki yaşına kadar çocukluğunu da bu şehirde geçirmişti. Onun başkentten ve bir bakıma aile ocağından ilk ayrılışı, 1443 baharında iki lalası Kassabzâde Mahmud ve Nişancı İbrahim b. Abdullah Bey ile birlikte Manisa'ya vali olarak gönderilmesiyle gerçekleşti. Fakat bu ilk görev devresi pek de uzun sürmemiş, tahttan çekilmeyi düşünen babasının isteği üzerine 1444 baharında Edirne'ye dönmüş, aynı yılın ortalarında da babası tarafından tahta geçirilmiş, Ağustos ayında ise taht resmen ona terk edilmişti. Böylece II. Murad, saltanat yönetimlerinde pek görülmeyen bir biçimde görevi küçük yaştaki oğluna bırakmış, kendisi de Bursa civarında zâhidâne bir hayatı tercih etmiş olmaktaydı. Fakat on üç yaşındaki tecrübesiz birinin, sonuçta bir çocuğun Osmanlı tahtında bulunması ve ülkeyi idare etmesi hiç de kolay değildi. Ne dıştaki düşmanlar ve ne de içteki gelişmeler, bu durumun devamına imkân tanımamaktaydı. Nihayet iki yıllık bir aradan sonra Ağustos 1446'da II.

Murad, oğluna bıraktığı tahta yeniden oturmak mecburiyetinde kalmıştı. Manisa'ya gönderilen ve bu dönemde artık oldukça da serbest hareket eden Fâtih'e, Zağanos ve şehâbeddin paşalar atabey tayin edilmişlerdi. Beş yıldan biraz az süren ve her bakımdan pek verimli geçen bu devrede Fâtih, bir taraftan çevresindeki hocaları, danışmanları ve kumandanlarından istifade ile kendini yetiştirirken, diğer taraftan da babasıyla birlikte veya yalnız olarak, bir kısım askerî başarılarla imza atmış, tecrübelerini artırmıştır. Nihayet 18 şubat 1451'de on dokuz yaşında olduğu halde Osmanlı tahtına tekrar ve 1481'de vefat edinceye kadar kalmak üzere, ikinci defa (bunun üçüncü oturuş oluşuyla ilgili tartışmalar bizim konumuz değildir. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, 430-441, c. II, 144) oturmuştur.

Osmanlılarda şehzadeler ileride alacakları görev dikkate alınarak yetiştirilmeye çalışılır, öğretime belirli bir yaşta, genellikle beş yaşında *bed'i besmee* töreniyle yani Kur'ân öğretilimiyle başlanırdı. Fâtih'in de ilk hocası olarak *Molla Gûrânî* (asıl adı şemseddin Ahmed b. İsmail ö. 1488)'yi tanımaktayız. Rivayete göre II. Murad, okumaya karşı pek hevesli olmadığını düşündüğü oğluna, kimi hoca tayin edeceğiyle zihninin meşgul olduğu bir sırada, hacdan dönen *Molla Yegân* ile karşılaşır. Konuşma sırasında kendisine ne hediye getirdiğini sorması üzerine Molla Yegân, Mısır'da tanıdığı, olgunluğu ve ciddiyetini pek beğenerek, kendisiyle birlikte Bursa'ya gelmesini teklif ettiği Molla Gûrânî'yi huzura çıkararak padişahla tanıştırdır. Hocanın ilmine ve ciddiyetine hayran olan Padişah, kendisini şehzadeye mualim olarak görevlendirir.

Molla Gûrânî'nin derslerin ihmal edilmesine asla müsamahası olmadığı, ilk dersine elinde değneği ile girdiği ve çalışmalarında gevşeklik gösterirse bunu kullanabileceğini şehzadeye bildirdiği rivayet edilir. şüphesiz Fâtih'in bu ilk hocasının ilmî yeterliliği ve disiplini yanında, öğrencisine örnek oluşturabilecek pek çok başka nitelikleri de vardı. Molla Gûrânî, mazbut ve çok dürüst bir mizaca sahipti. Makam ve mevki hırısı yoktu, dünya nimetleri onun davranışlarını şekillendiremezdi. Hak ve adaletten asla ayrılmaz, öğrencisinin bilgi edinmesi kadar ruhen de iyi yetişmesine, sağlam bir karakter sahibi olmasına çalışırdı. Fâtih ile kendisine ilim öğretmesi yanında, İstanbul'u fethetmesi yönünde kuvvetle telkinde bulunan ve onu bu yolda sonuna kadar destekleyecek olan hocası arasında, pek içten bir ilişki kurulmuştu. Aradan yıllar geçip Fâtih padişah olduğunda da, ona ismiyle Mehmed şeklinde hitap ederdi. Hocasını ziyadesiyle takdir eden öğrencisi tahta geçtiğinde, kendisine vezirlik teklif etmişse de o, "*Senin kapında hizmet edenler sonunda vezâret makamına ulaşmayı arzular. Eğer*

kendileri dışında bir kimse vezir olursa sana olan bağlılıkları zayıflar ve saltanatının düzeni bozulur” diyerek, ikbâli kendi elleriyle geri çevirmiş, bir süre kazaskerlik, daha sonra da Bursa’da vakıfların düzenlenmesi görevini yürütmüştür. Bu sırada Padişah’ın yakınlarından birinin bir teklifini; “Şer’-i Şerîfe uygun değildir” diyerek reddedebilmiştir. Şüphesiz bu büyük âlim ve yüce şahsiyet için söylenecek çok söz varsa da, bizim hedefimiz Fâtih’i tanımak ve tanıtmak olduğundan, bu kadarla yetinmek istiyoruz.

Fâtih’in ikinci hocası olarak, ilmî yeterliliğini dönemin en müşkülpeşent âlimlerine bile kabul ettirmiş sayılı ilim adamlarından biri olan *Molla Hüsrev* (ö. 1480)’i tanımaktayız. Onun da Fâtih’in hem ilmî seviyesinin yükselmesinde ve hem de ahlakî formasyonunun oluşmasında pek müstesna bir yeri vardır. Fâtih ona “*Zamanın İmâm-ı Âzâmı*” diyerek hürmet eder, hattâ camide bile karşılaşsa, ayağa kalkardı. Huzurda yapılan ilmî tartışmalarda Molla Hüsrev, *Re’sûl-Ülemâ* sıfatıyla hakemlik yapardı. Dönemin ilmiye teşkilâtındaki düzenlemelerde ve özellikle de Fâtih Medreseleri’nin kurulup gelişmesinde önemli katkıları bulunan Molla Hüsrev, Fâtih’in babası lehine tahttan feragat edip ikinci defa Manisa’ya gelişinde, üzerindeki kazaskerliği bırakmış, talebesiyle birlikte olmayı tercih etmişti. Bir kaynağımız bu durumu şu şekilde ifadelendirmiş bulunmaktadır; “*Erkân-ı devlet ve âyân-ı saltanat, yıldızlar gibi yerlerinde sabit olup mansıpları hatırı için Sultan Mehmed Han’la Manisa’ya gitmeği birisi ihtiyar eylemedi. Lâkin Molla Hüsrev, Sultan Mehmed Han hazretlerinden ayrılmayıp ol nihâl-i bâğ-ı saltanata kemâl-i muhabbetinden (saltanat bağının fidanına olan sevgisinin büyüklüğünden) gölge gibi yanından ayrılmadı*”. Fâtih’i İstanbul fethi yönünde destekleyenler içinde de o, pek önemli bir yere sahipti.

Fâtih’in bir diğer hocası da yine döneminin en seçkin ilim adamlarından olan *Hocazâde* diye meşhur Muşlihiddin Mustafa (ö. 1488)’dir ki, Padişah’ın âlimlere gösterdiği yakınlığı duymuş, İstanbul’a gelerek dikkat çekmiş, Fâtih’in tayiniyle ona ders vermiştir. Âlim, hoş sohbet, zarif bir zat olan *Fahreddîn-i Acemî* (ö. 1460-61) ile yine iyi yetişmiş bir bilgin olan *Hoca Hayreddin* de Fâtih’in hocalarındandır.

Fâtih’in hocaları ve en yakın çevresinde bulunarak onu etkileyenler arasında unutulmaması gereken biri de Şemseddin Muhammed b. Hazma’dır ki, *Akşeyh* veya *Akşemseddin* ismiyle tanınmıştır. Akşemseddin, tabipliği ve çeşitli ilimlerdeki başarısı kadar, tasavvufî yönüyle de tanınan bir şahsiyettir. 1390’da Şam’da doğan Akşemseddin, yedi yaşında babasıyla birlikte Anadolu’ya gelerek, bu sırada Amasya’ya bağlı bulunan Kavak ilçesine yerleşmiştir. Kuvvetli bir dinî tahsil görmüş olan Akşemseddin, tasavvufa olan meyli dolayısıyla, tahminen yirmi beş yaşlarında iken Hacı Bayram Velî’ye

bağlanmış, sıkı bir riyâzet ve mücâhededen sonra, şeyhinden hilâfet alarak vefatından sonra onun yerine irşad makamına geçmiştir (1429-30).

Akşemseddin, daima şeyhi Hacı Bayram Veli'nin yanında olduğundan, Hacı Bayram Veli ile birlikte II. Murad'ın ziyaretlerinde bulunmuş, dolayısıyla çocukluk veya gençlik döneminde Fâtih'le de tanışmış, bu tanışma tahta çıkışından sonra dostluk ve hocalık ilişkisi şeklinde devam etmiştir. Hatta bu devrede "*Cihâda var, ben de senin bile gelirim*" tarzındaki vaadiyle Fâtih'i İstanbul fethine teşvik edenler arasında başta yer almıştır. Gerçekten de İstanbul kuşatması için ordu yola çıktığında Akşemseddin, Akbıyık Sultan ve dönemin diğer tanınmış şeyhleriyle birlikte yanlarında yüzlerce müritleri olduğu halde orduya katılmışlardır. Akşemseddin'in Fâtih'e İstanbul fethi yolundaki manevî katkıları, muhasara süresince de devam etmiş, hem Padişah'ın ve hem de ordunun moralinin yükselmesine yardımcı olmuştur. Bu nedenle de fetih sonrasındaki sevinçli devrede devlet erkânıyla konuştuğu sırada Padişah; "*Bu ferah ki bende görürsüz; yalnız bu kal'a fethine değildir. Akşemseddin gibi bir azîz, benim zamanımda olduğuna sevinirim!*" demiştir. Bir defasında da o Fâtih'e; "*Sen seni sâir halk gibi zannetmeyesün. Islâh-ı memlekette gayrı nesneye iştigal göstermeyesün...*" tavsiyesinde bulunmuştu. Şüphesiz Akşemseddin'in işaret ve tavsiyelerinden Fâtih büyük oran yararlanmaktaydı. Nitekim bu durumu veziri Mahmud Paşa'ya söylediği şu sözleriyle de, açıkça ifade etmişti; "*Bu pîre hürmetim ihtiyarsızdır; yanında heyecanlanırım, ellerim titrer; Sâir şeyhlerin ise, benim yanuma geldiklerinde elleri titrer*". Fethin gerçekteşmesinden sonra genç padişahın en yakın erkânı, çevresinde olduğu halde, zafer alayıyla İstanbul'a girişini bilirsiniz. Bu sırada Molla Gûrânî, Molla Hüsrev gibi hocaları sağında, Akbıyık Sultan ile Akşemseddin solundadır. Bizanslı genç kızlar padişaha çiçekler sunmak üzere yollara dökülürler. Fakat yanlışlıkla ellerindeki çiçek demetlerini, ak sakallı bir ihtiyar olan Akşemseddin'e uzatırlar. Onun genç padişahı işaret etmesi üzerine Fâtih; "*Verin, verin. Padişah benim ama, o benim hocamdır*" der. Ayasofya'da kılınan ilk Cuma namazında hutbeyi o okumuş, Emevîler dönemindeki kuşatmalardan biri sırasında surlar önünde şehit düşen Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin kabrini de, Fâtih'in isteğiyle o keşfetmiştir. Fâtih Medreseleri'nin kuruluşuna kadar, kiliseden çevrilerek medrese olarak kullanılan Zeyrek Camii'nde dersler vermiştir. Nihayet fetihten bir süre sonra Akşemseddin, ayrılma zamanının geldiğini düşünmeye başlar. Çünkü genç padişah dünya işlerinden bıkmış, tasavvufun derinliklerine dalmak arzusundadır ve kendisine yol göstermesini istemektedir. Akşemseddin'in cevabı nettir; "*Mesâlih-i mü'minîn görölmez, ümmet-i Muhammed (a. s.) mükedderü'l-ahvâl olurlar. Adalete cehd eylemek gerek. Adl*

eylemek padişaha velâyet ve kerâmetdür". Hoca kararını vermiştir. Padişah'ın ihsan ettiği ve etmek istediği zenginliklere el sürmez. Geldiği yere, Gönük'e çekilip gider. Artık hocalık yüz yüze değil, uzaktan mektuplarla gerçekleşecektir, *"Lezzet-i cismânî, lezzet-i rûhânîye nispet lâ-şeydir. Lâ-şey olan nesneye iltifat etmeyesüz. Eşedd-i belâ enbiyâyâ, bâdehû evliyâyâ, bâdehû hulefâyadır. Enbiyâ ve evliyâ yolunda olduğunuzu nimet-i azîze bilüb hiçbir belâdan elem duymayasız, belki lezzet bulasız... Memleketin ahvâli, sizin ahvâlinize tabidir; zira sultanlar, memlekete nispetle ruh gibidir. Her nesne ki bedende zâhir olur, bi't-tahkîk ruhun eserlerindedir*". Gerçekten de Akşemseddin pek önemli bir şahsiyeti ve Fâtih kendisinden çok etkilenmiş, rehberliğinden istifade etmişti. Onunla ilgili sözlerimizi Sâmiha Ayverdi'nin değerlendirmesiyle bitirelim.

"O Akşemseddin ki bir prensip adamı, bir ruh tımarcısı ve genç Fâtih'in manevî formasyonunu tamamlayarak onu kütleye hediye eden adamdı. Fâtih Sultan Mehmed şu cihetten de talihli idi ki bir cihangîr olmasına rağmen elini öpeceği böyle bir hocası, kendisini hizaya çeken böyle bir efendisi vardı. İskender ve Napolyon da birer cihangîrdiler. Fakat ruhlarını yoğurup şekillenecek kudretli bir elin himayesinde olmadıklarından, terkipisiz bir malzeme olmaktan kurtulamamışlardır.

Akşemseddin o kâmil insandı ki, talebesinin padişah olması, terbiye sisteminde herhangi bir gevşemeye yer vermeyerek ciddiyet ve salâbet arz ederdi. Talebe ise, o büyük insandı ki hükümdar olması, kulluğunu unutturmayıp hocasına itaat etmesine mani olmazdı".

Fâtih gibi ender yetişen şahsiyetlerin eğitim ve öğretimlerini, bilgi ve görgülerini artırmaları, kendilerini yetiştirmeleri söz konusu olduğunda, belirli bir dönemden söz etmenin, bu gibi faaliyetleri özellikle de çocukluk ve gençlik devreleriyle sınırlamanın, doğru olamayacağını daha önce de vurgulamıştık. Çünkü onlar için öğrenme ve kendilerini geliştirme bir ömür boyu aralıksız devam eden bir süreçtir. Nitekim Fâtih de yakın çevresinde, devamlı olarak bu gibi âlim ve tecrübeli devlet adamlarına yer vermiş, kendisini geliştirmek yolunda onlardan faydalanmaktan asla geri kalmamıştır. Diğerleri yanında Matematik, Astronomi ve Coğrafya gibi bazı ilimlere özel ilgi duyan Fâtih, bunları tahsil için uzmanlardan kendisine hocalar tayin eder ve günün belirli saatlerinde muntazaman ders takip ederdi. Bu halkadaki hocaları arasında Hocazâde Muslihuddin, Molla Gûrânî, Molla İlyas, Sirâceddin Halebî, Molla Abdülkadir, Hasan Samsunî ve Molla Hayreddin'i tanımaktayız. Bu vesileyle Fâtih'in öğrenme isteğini karşılamak için her fırsat ve mekânı değerlendirdiğini de ifade etmemiz yerinde olacaktır. Nitekim o sarayda olduğu kadar seferde, yolda hattâ sünnet düğünü gibi top-

lantılarda bile bilgisini artırmaya çalışmaktaydı. İşte Padişah'ın bütün bu çabalarının ve çevresinin de onunla uyumlu çalışmasının sonucundadır ki Osmanlı lkesi onun döneminde, bilim alanında İşlm leminin bütününde önemli bir yere sahip olmuştu.

Ftiḥ'in ilme ve âlimlere verdiği değerin somut bir göstergesi ve aynı zamanda da dönemin önde gelen bilim adamlarından biri olması dolayısıyla, astronom ve matematikçi *Ali Kuşcu* (. 1474)'yu hatırlamamız yerinde olacaktır. XV. yüzyılın başlarında Semerkant'ta doğan ve asıl adı Aleddin Ali b. Muhammed olan Ali Kuşcu'nun babası Uluğ Bey'in doğancibaşısı olduğu için bu lkabı almıştı. Devrin en önde gelen limlerinden dersler alan Ali Kuşcu, ilmini ilerletmek amacıyla in'e de gitmiştir. Uluğ Bey'den hem ders okumuş ve hem de onun tarafından Semerkant'ta yaptırılmış olan rasathanenin müdürlüğünü, Kadızde'nin vefatından sonra üstlenerek, pek değerli ilmî çalışmalar gerçekleştirmiştir. Uluğ Bey'in öldürülmesiyle (1449) koruyucusuz kalan ve hac maksadıyla gittiği Mekke dönüşünde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın ısrarıyla Tebriz'e yerleşen Ali Kuşcu, burada büyük ilgi ve yakınlık görmüş, nihayet Uzun Hasan'ın elçisi olarak Ftiḥ Sultan Mehmed'e gönderilmiştir. İlmine hayran kalan Ftiḥ'in ısrarlı daveti üzerine, elçilik görevini bitirdikten sonra Osmanlı ülkesine gelmeyi kabul etmiştir. Onun Tebriz'den İstanbul'a uzanan seyahati, bilhassa da Osmanlı Sultanı tarafından kendisine, yol boyunca her gün için 1000 akçe verilmiş olmasıyla dikkat çeker. İstanbul'a yaklaştığında kendisinin karşılanmasına dönemin en üst düzey bilginleri katılmışlardır. Tabiatıyla o da bu iltifatın karşılığını, gerçekleştirdiği çalışmalarla eksiksiz olarak vermiştir.

Ftiḥ'in Osmanlı ülkesine davet ettiği döneminin ileri gelen limlerinden biri de, doğum yeri Cm'a nispetle *Molla Cm* (: 1492) diye isimlendirilen Abdurrahman Cm'dir. Yalnızca Mvernnehir ve Horasan'da tanınmakla kalmayıp Hindistan'dan Balkanlara uzayıp giden bütün İşlm coğrafyasında iyi bilinen bir âlim olan Molla Cm'yi Ftiḥ, hacdan dönerken (1472) İstanbul'a davet etmek üzere Hoca Atullah Kirmn'yi 5000 altın hediye ile Halep'e gönderdiyse de, Kirmn'nin gelişinden önce Cm Halep'ten ayrılmış olduğundan, bu davet gerçekleşmemiştir. Ftiḥ daha sonra ikinci bir defa Cm'ye kıymetli hediyelerle bir elçi göndermiş ve kendisinden kelmcılar, felsefeciler ve mutasavvıfların görüşlerini mukayese eden bir eser yazmasını istemiştir. Bunun zerine Cm, Ftiḥ'e sunulması amacıyla *ed-Dürretü'l-Fhire* adlı eserini kaleme almışsa da, bu kitap tamamlanarak İstanbul'a gönderildiğinde, Ftiḥ vefat etmiş bulunuyordu.

Bu vesile ile unutulmaması gereken bir husus da Fâtih'in, çevresindeki insanların, ille de Müslüman olmaları gerektiği gibi bir fikre de sahip olmadığıydı. Tarihçilerin tespitlerine göre 1464-1472 arasında Fâtih'in sarayında Rum bilginlere özel ilgi gösterilmiştir. "*Georgios Trapezuntios, Roma'dan İstanbul'a bu sırada döndüğü gibi Kritovoulos da eserini bu tarihte yazmıştır. Meşhur Trabzonlu âlim Amirutzes (Amirukis, Emirce) aynı devirde Fâtih'in yakınlarında yer almıştı*". Batılı ve Bizanslılardan çevresinde bulunanlar arasında Georgios Trapezuntios, Kritovoulos ve Amirutzes yanında Benedetto Dei, Jacopo Languschi, Criaco d'Ancona ... vd. yer almaktaydı. 1454'te bir İtalyan hümanisti olan Criaco d'Ancona ve başka bazı İtalyanlar, Padişah'ın nedimleri arasında bulunmakta ve kendisine Roma ve Batı tarihlerini okumaktaydılar. Milano elçisinin 1465'te yazdığına göre Fâtih'in yanında Floransalı, Cenevizli ve Raguzalı danışmanları vardı. Bütün bunların sonucunda Fâtih, ana dili Türkçe yanında Arapça ve Farsça'yı, Rumca ve Ermenice'yi de öğrenmişti. Saraydaki iç oğlanları ve diğer bazı vazifelilerden Rumca'yla birlikte Slavca'yı da öğrenmiş olması mümkündür.

Fâtih, Batı kökenli bir kısım eserin tercümesini sağlamıştı. Nitekim Plutarkhos'un *Ünlü Kişilerin Hayatı* adlı eserinin Fâtih'in emriyle Türkçe'ye çevrilmiş olduğu hakkında bir rivayet varsa da, G. M. Angiolello'nun Uzun Hasan'ın hayatı hakkında yazmış olduğu eserinin onun isteğiyle çevrildiğinde şüphe bulunmamaktadır. Fâtih'in emriyle dilimize kazandırılan ve bir nüshası Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunan önemli bir eser de Ptolemaios yani Batlamyus'un *Coğrafya'sı*dır. Fâtih'in Batı kaynaklı eserlere ilgisinin bir kanıtı da, yukarıda sözü edilenlerin dışında içlerinde Aristoteles, Homeros, Hesiodos ve Diogenes Laertios'un bazı kitaplarının da bulunduğu, İslâm dilleri dışındaki dillerde yazılmış 587 civarında eserin Saray Kitaplığı'nda bulunmuş olmasıdır. (Fâtih dönemi Osmanlı bilim hayatı, merhum Hocam Prof. Dr. Hüseyin G. Yurdaydın (*Bilim Hayatı "Fatih ve Bilim"*, Türkiye Tarihi Osmanlı Devleti 1300-1600, İstanbul, 1988, c. II, s. 180-186; Ayr. bkz. A. Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul, 1970, s. 25-50) tarafından özlü biçimde ortaya konmuştur).

Fâtih 1458'de Atina'yı ziyareti sırasında Akropol'ü de ziyaret ederek çevredekilere iltifatta bulunur. Yine onun 1461'den beri resmini yaptırmak için İtalya'dan ressam istediği bilinir. Nihayet ünlü Venedikli ressam *Gentile Bellini* Fâtih'in davetlisi olarak İstanbul'a gelir (kalışı Eylül 1479-Ocak 1481) ve diğer bir kısım eserle birlikte Padişah'ın bugün de bilinen resmini yapar.

Şüphesiz Fâtih Sultan Mehmed'in yetişmesiyle ilgili olarak daha geniş bilgiler verilebilir, değerlendirmeler yapılabilirdi. Bununla birlikte bizim

hedefimiz, dinleyicilerimizin onunla ilgili sağlıklı bir kanaat edinmelerine katkıda bulunmak olduğundan ve bunun için de, bu kadarının yeterli olacağını düşündüğümüzden, sözlerimize burada son vermek istiyoruz. İlave edeceğimiz tek cümle, onun büyüklüğünün Türk dünyası ve İslâm âlemi kadar Hıristiyanlar tarafından da kabul edilmiş olduğunun bir göstergesi olmak üzere; 1461-1464 arasıyla tarihlenen mektubunda Papa II. Pius'un, Fâtih'e "*Greklerin ve Şarkın İmparatoru*" unvanını vermeye hazır olduğunu, böylece meşrû imparator sıfatıyla bütün dünyanın en kudretli hükümdarı haline geleceğini dile getirirken, bunun için yegâne şartın Hıristiyanlığı kabul etmesi olduğunu belirtmiş olduğudur.